

УДК 573(477)+378 Заверуха

М. М. БАРНА, Л. С. БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027

**БОРИС ВОЛОДИМИРОВИЧ ЗАВЕРУХА — ВИДАТНИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ–БОТАНІК, СИСТЕМАТИК РОСЛИН,
ФЛОРИСТ, ФІЛОГЕНІСТ І ПОПУЛЯРИЗАТОР БОТАНІЧНИХ
ЗНАНЬ (до 90-річчя від дня народження)**

**Доля — це не випадок, — це вибір.
Доля — це не те, чого потрібно чекати.
Доля — це те, чого потрібно досягти.**

Вільям Дженінгс Браян

Охарактеризовані основні напрямки діяльності Бориса Володимировича Заверухи: науково-дослідний, викладацький, організаторський та суспільно-корисний. Відмічені його особистісні якості як наукового працівника, прекрасного лектора і популяризатора ботанічних знань та наставника молодого покоління щодо прищеплення їй любові до природи рідного краю та захисту рослин і рослинних угруповань в бурхливий техногенний період розвитку цивілізації на нашій планеті Земля.

Борис Володимирович Заверуха (1927—2000) — доктор біологічних наук, професор, один із видатних українських вчених-ботаніків, які збагатили ботанічну науку України й Європи відкриттями нових видів рослин, розробкою теоретичних засад філогенії та еволюції флори України.

Ключові слова: Борис Володимирович Заверуха, наука, систематика рослин, філогенія, флористика, вид, популяризатор ботанічних знань

Борис Володимирович Заверуха народився 5 березня 1927 року в м. Острозі на Рівненщині. У 1955 р. закінчив природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту. Після закінчення інституту його залишили для викладацької діяльності, зарахувавши на посаду асистента кафедри ботаніки, яку очолював ректор інституту доцент Бригінець Микола Лаврентійович.

У 1959 р. Борис Володимирович брав участь у науковій експедиції Інституту ботаніки АН УРСР під керівництвом професора Михайла Васильовича Клокова, який запропонував Борису Заверусі тему кандидатської дисертації з вивчення флори і рослинності Кременецьких гір. Б. В. Заверуха активно розпочав вивчення флори Кременеччини.

У 1963 р. Б. В. Заверуха залишає педагогічну роботу в Кременецькому державному педагогічному інституті й переходить на посаду лаборанта відділу флори вищих рослин Інституту ботаніки АН УРСР. Продовжує активно вивчати флору Кременеччини і здійснює її критичний перегляд. У 1965 р. захищає дисертацію на тему: «Флора і рослинність Кременецьких гір» на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 094—ботаніка.

Його особистий вагомий внесок у систематику судинних рослин полягає в тому, що він описує чотири нові види рослин: *Betula klokovii* Zaverucha (українська назва – Береза Клокова, названа Борисом Володимировичом Заверухою на честь свого наукового вчителя — Михайла Васильовича Клокова), *Myosotis ludomilae* Zaverucha, *Symphytum besseri* Zaverucha, *Thymus muscosus* Zaverucha. Для темнокорого виду берези, яка мала незаконну в номенклатурному відношенні назву *Betula obscura* A. Kotula, Борис Володимирович встановлює нову назву *Betula kotula* Zaverucha. Спільно з М. В. Клоковим описав чотири нових види підмаренника: *Galium attenuatum* Klok. et Zaverucha, *Galium congestum* Klok. et Zaverucha, *Galium macilentum* Klok. et Zaverucha, *Galium subnemorale* Klok. et Zaverucha.

Один із співавторів цієї статті (М. М. Барна) пригадує про свої спільні дослідження з професором Борисом Володимировичом Заверухою флори і рослинності Голицького ботанічного заказника (Тернопільська область), де зростає понад двадцять рідкісних рослин, занесених до Червоної книги України. Рослинний світ. Серед рідкісних рослин ми натрапили на популяцію відкасника татарниколистого (*Carlina onopordifolia* Bes. ex Szafer, Kulcz. et Pawl.). Від побаченого Борис Володимирович вигукнув: «Перед нами — справжнє ботанічне диво, вельми оригінальний та рідкісний вид нашої флори — відкасник татарниколистий, своєрідна жива викопна рослина, яка збереглася до наших часів з прадавніх геологічних епох!». Згодом Борис Володимирович про свої дослідження рослинності гори Голиці опублікував у журналі «Рідна природа» наукову статтю: «Заповідний куточок Опілля — квітограйна Голиця / Б. В. Заверуха // Рідна природа. — 1988. — № 3. — С. 35—37».

Б. В. Заверуха пройшов плідний науковий шлях від лаборанта до завідувача відділу вищих рослин Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України. 1985 р. захистив дисертацію на тему «Флора Волино-Поділля, її аналіз і генезис» на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю 03.00.01—ботаніка. Досягнувши високих здобутків у науці, Борис Володимирович Заверуха разом з Д. М. Доброчаєвою, Л. М. Сипайловою і

Л. С. Пановою брав безпосередню участь у створенні експозиції Ботанічного музею АН України, а з 1991 року стає його завідувачем й тривалий час працював на цій посаді. Він був учасником наукових експедицій на Далекий Схід, Курильські острови, Полярний Урал, гори і пустелі Середньої Азії, Кавказу, а також експедиції АН України у тропічні країни Старого світу на кораблі «Академік Вернадський».

У науковому доробку Б. В. Заверухи понад 200 наукових праць, у тому числі монографії: Заверуха Б. В. Охраняемые растения Украины / Б. В. Заверуха, Т. Л. Андриенко, В. В. Протопопова. — Киев: Наук. думка, 1983. — 184 с.; Заверуха Б. В. Флора Вольно-Подолли и ее генезис / Б. В. Заверуха. — Киев: Наук. думка, 1985. — 191 с.; Заверуха Б. В. Барви землі / Б. В. Заверуха, А. О. Топачевський. — К.: Молодь, 1990. — 163 с.; визначник «Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д. Н. ..., Заверуха Б. В. и др. / под ред. Ю. Н. Прокудина. — Киев: Наук. думка, 1987. — 545 с.»; науково-популярні видання, зокрема: Заверуха Б. В. Дикорослі рослини — джерело вітамінів / Б. В. Заверуха. — К.: Здоров'я, 1966. — 30 с.; Заверуха Б. В. Бережіть рідкісні рослини / Б. В. Заверуха. — К.: Урожай, 1971. — 96 с.; Заверуха Б. В. У світі рослин / Б. В. Заверуха. — К.: Урожай, 1980. — 166 с.; Заверуха Б. В. По сторінках «Червоної книги УРСР (Рослини)» / Б. В. Заверуха. — К.: Мистецтво, 1980. — 32 с.; Заверуха Б. В. Квіти дванадцяти місяців / Б. В. Заверуха. — К.: Урожай. — 1986. — 43 с. та ін.

Коло наукових інтересів Бориса Володимировича Заверухи складала систематика та еволюція судинних рослин, флористика, фітогеографія, етноботаніка, ботанічне ресурсознавство, раціональне природокористування, історія ботанічної науки.

Звичайно, розмаїття наукових праць і наукових інтересів Бориса Володимировича Заверухи надзвичайно багатогранне. Однак навіть із тих знаних нам праць, у нашій уяві створився образ ученого-ботаніка зі своїми видатними здобутками, які стали підставою зарахування його до видатних українських ботаніків. Професор Б. В. Заверуха велику увагу приділяв охороні рідкісних і зникаючих рослин, обгрунтувавши концептуальні положення нового напрямку охорони природи — фітосозології, опублікувавши у співавторстві з Т. Л. Андриенко та В. В. Протопоповою монографію «Охраняемые растения Украины / Б. В. Заверуха, Т. Л. Андриенко, В. В. Протопопова. — Киев: Наук. думка, 1983. — 184 с.». Він зробив неоціненний внесок у дослідження генезису флори Волино-Поділля.

Б. В. Заверуха був пристрасним популяризатором ботанічної науки, ідеї охорони природи. З усіх цих галузей знань мав наукові публікації у вигляді монографій, науково-популярних книг, статей, матеріалів і тез доповідей на міжнародних, всесоюзних і всеукраїнських конференціях, з'їздах наукових товариств, нарадах і семінарах. Він є одним із співавторів видання «Природа Украинской ССР — Растительный мир», автором та співавтором статей у фахових наукових виданнях України.

Борис Володимирович Заверуха, як випускник природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (після його перебазування в 1969 р. в м. Тернопіль), він завжди відвідував свою Alma mater чи то в Кременці чи в м. Тернополі. На запрошення завідувача кафедри ботаніки доцента Валентини Омелянівни Шиманської, яка читала лекції з ботаніки у Кременецькому державному педагогічному інституті, коли там навчався Борис Володимирович Заверуха та декана професора М. М. Барни природничого (а від 1997 року — хіміко-біологічного) факультету Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, як доктор біологічних наук, професор, глибокий знавець флори й рослинності Волино-Поділля, неодноразово читав лекції з різних проблем ботанічної науки для студентів-біологів університету. Тому ним поправу пишається хіміко-біологічний факультет Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, як вченим-ботаніком, котрий своїми науковими здобутками звеличив Тернопілля й свою Alma mater у науковому просторі не лише України, але й Європи.

Б. В. Заверуха залишився в пам'яті друзів, колег і учнів, як світла, феноменальної працелюбності й працездатності особистість, людина енциклопедичних знань, вродженого таланту дослідника й глибокого аналітика флори, яскравий приклад служіння й відданості ботанічній науці. У сучасну добу науково-технічної революції антропогенний вплив проявляється все відчутніше в межах всієї біосфери й у багатьох випадках має незворотні

екологічні наслідки. Загалом, нині можна однозначно стверджувати, що завдяки багатьом оригінальним ідеям професора Бориса Володимировича Заверухи українська ботанична наука науковими розробками в галузі охорони рідкісних рослин і рослинного світу взагалі йде нарівні з іншими країнами європейської наукової співдружності. З цього витікає, що важливою складовою феномену вченого є його патріотизм і любов до природи України, а його прізвище є гідним прикладом для наслідування молодому поколінню вчених, які обрали собі нелегкий «хліб» наукового працівника й педагога. Безперечно, вся розгадка особистості професора Бориса Володимировича Заверухи є простою: таким він створив себе сам і в цьому йому допомогла Флора.

На завершення хочемо сказати: допоки в ботаничній науці будуть такі відданій їй вчені, яким був професор Борис Володимирович Заверуха, вона буде в Україні успішно розвиватись.

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПРАЦІ ПРОФЕСОРА Б. В. ЗАВЕРУХИ

Монографії

1. Заверуха Б. В. Охраняемые растения Украины / Б. В. Заверуха, Т. Л. Андриенко, В. В. Протопопова. — Киев: Наук. думка, 1983. — 184 с.
2. Заверуха Б. В. Флора Вольно-Подоллии и ее генезис / Б. В. Заверуха. — Киев: Наук. думка, 1985. — 191 с.
3. Заверуха Б. В. Барви землі / Б. В. Заверуха, А. О. Топачевський. — К.: Молодь, 1990. — 163 с.
4. Червона книга Української РСР. Вищі рослини / Т. Л. Андриенко, Б. В. Заверуха, В. В. Протопопова [та ін.]. — К.: Наук. думка, 1980. — С. 181—491.

Довідники. Визначники рослин

1. Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д. Н. ..., Заверуха Б. В. и др. / под ред. Ю. Н. Прокудина. — Киев: Наук. думка, 1987. — 545 с.

Науково-популярні видання

1. Заверуха Б. В. Дикорослі рослини — джерело вітамінів / Б. В. Заверуха. — К.: Здоров'я, 1966. — 30 с.
2. Заверуха Б. В. Бережіть рідкісні рослини / Б. В. Заверуха. — К.: Урожай, 1971. — 96 с.
3. Заверуха Б. В. У світі рослин / Б. В. Заверуха. — К.: Урожай, 1980. — 166 с.
4. Заверуха Б. В. По сторінках “Червоної книги УРСР (Рослини)” / Б. В. Заверуха. — К.: Мистецтво, 1980. — 32 с.
5. Заверуха Б. В. Охраняемые растения Украины / Б. В. Заверуха, Т. Л. Андриенко, В. В. Протопопова. — Киев: Наук. думка, 1983. — 184 с.
6. Заверуха Б. В. Квіти дванадцяти місяців / Б. В. Заверуха. — К.: Урожай. — 1986. — 43 с.

Автореферати кандидатської і докторської дисертацій

1. Заверуха Б. В. Флора и растительность Кременецких гор: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.01 «Ботаника» / Б. В. Заверуха. — Киев, 1965. — 19 с.
2. Заверуха Б. В. Флора Вольно-Подоллии, ее анализ и генезис: автореф. дис... на соискание учен. степени доктора биол. наук: спец. 03.00.01 «Ботаника» / Б. В. Заверуха. — Киев, 1985. — 51 с.

Статті у наукових журналах і виданнях

1. Заверуха Б. В. Кременецькі гори як пам'ятка природи / Б. В. Заверуха // Матеріали про охорону природи України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — С. 31—36.
2. Заверуха Б. В. Редкое лекарственное растение / Б. В. Заверуха, В. Е. Шиманська // Природа. — 1960. — № 11. — С. 109—116.
3. Заверуха Б. В. Нові види рослин з околиць м. Кременця / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1962. — Т. 19, № 5. — С. 49—63.

4. Заверуха Б. В. Нарис рослинності Кременецьких гір / Б. В. Заверуха // Питання фізіології, цитоембріології і флори України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — С. 81—104
5. Заверуха Б. В. Нові та рідкісні види берез Української флори / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1964. — № 5. — С. 78—86.
6. Заверуха Б. В. Реліктові та ендемічні рослини Кременецьких гір та необхідність їх охорони / Б. В. Заверуха // Охороняйте рідну природу. — К.: Урожай, 1964. — С. 69—78.
7. Заверуха Б. В. Нові дані про поширення деяких волино-подільських ендемів / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1965. — Т. 22, № 6. — С. 98—101.
8. Заверуха Б. В. К истории флоры южной Волины / Б. В. Заверуха // Природная обстановка и фауна прошлого. — Киев: Наук, думка, 1965. — Вып. 2. — С. 158—161.
9. Заверуха Б. В. Кременецькі гори / Б. В. Заверуха // Природа і людина. — К.: Урожай, 1969. — С. 61—64.
10. Заверуха Б. В. Кременецькі гори / Б. В. Заверуха // Природа і людина. — К.: Урожай, 1969. — С. 61—64.
11. Заверуха Б. В. Нове місцезнаходження рідкісного виду *Salvia cremenecensis* Bess. / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1975. — Т. 32, № 4. — С. 525—526.
12. Заверуха Б. В. Молочай волинський / Б. В. Заверуха. // Наука і суспільство. — 1975. — № 7. — С. 47—48.
13. Заверуха Б. В. Збереження генофонду рідкісних рослин Волино-Подільської височини / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1976. — Т. 33, № 3. — С. 279—282.
14. Заверуха Б. В. Молочай волинський / Б. В. Заверуха // Наука і суспільство. — 1975. — № 7. — С. 47—48.
15. Заверуха Б. В. Родина Гречкові — *Polygonaceae* / Б. В. Заверуха // Визначник рослин Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 67—74.
16. Заверуха Б. В. Новий локалітет рідкісної для Радянського Союзу формації *festuceta pallentis* з Подільської височини / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1978. — Т. 35, № 1. — С. 42—45.
17. Заверуха Б. В. Вид як форма існування і розвитку живої матерії (за круглим столом) / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1980. — Т. 37, № 2. — С. 33—36.
18. Заверуха Б. В. Нові місцезнаходження рідкісного виду шипшини — *Rosa rubrifolia* Vill. на Поділлі / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1980. — Т. 37, № 5. — С. 27—29.
19. Заверуха Б. В. Деякі теоретичні питання вивчення явищ ендемізму флори Волино-Поділля / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1980. — Т. 37, № 6. — С. 15—19.
20. Заверуха Б. В. Нові дані по хорології та фітоценотичній приуроченості рідкісного реліктового виду *Carlina onopordifolia* Bess, ex Szafer, Kulcz. et Pawl. / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1982. — Т. 39, № 2. — С. 81—85.
21. Заверуха Б. В. Нові відомості про поширення реліктового виду *Coronilla coronata* L. на Поділлі / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1982. — Т. 39, № 2. — С. 81—85.
22. Заверуха Б. В. *Allium pervestetium* Клок. — новий для флори Волино-Поділля вид / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1983. — Т. 40, № 3. — С. 19—21.
23. Заверуха Б. В. Під щитом “Червоної книги” / Б. В. Заверуха // Наука і культура: Україна. — К.: Знання, 1982. — С. 206—221.
24. Заверуха Б. В. Хорологічні та фітоценотичні особливості Волино-Подільського ендеміка *Senecio besseranus* Minder. / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1984. — Т. 41, № 4. — С. 18—22.
25. Заверуха Б. В. Наукова спадщина В. Г. Бессера та її значення для ботанічної науки (до 220-річчя з дня народження) / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1984. — Т. 41, № 5. — С. 98—100.
26. Заверуха Б. В. Проблеми фітосозології (за круглим столом) / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1985. — Т. 42, № 3. — С. 54—55.
27. Заверуха Б. В. Рациональне використання ресурсів дикорослих лікарських рослин України / Б. В. Заверуха, І. С. Івченко, О. С. Козьяков [та ін.]. УРСР. — 1985. — № 1. — С. 77—83.
28. Заверуха Б. В. Род аконит, род береза / Б. В. Заверуха // Хорология флоры Украины. — Киев: Наук. думка, 1987. — С. 59—64 и 65—67.
29. Клоков М. В. Новые виды подмаренника на Северной Подолии / М. В. Клоков, Б. В. Заверуха // Новости систематики высш. и низш. растений. — Киев, Наук. думка, 1974. — С. 80—81.
30. Омельчук Т. Я. Новый вид *Sedum antiquum* Omelcz. et Zaverucha / Т. Я. Омельчук, Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1978. — Т. 35, № 2. — С. 180—184.

Матеріали та тези доповідей

1. Заверуха Б. В. Бук в околицях м. Кременця / Б. В. Заверуха // Тези доп. наук. конф. Кременецького педінституту. 1958. — С. 31—32.
2. Заверуха Б. В. Редкие растения с Кременецких гор / Б. В. Заверуха // Природа. — 1959. — №. 8. — С. 116.
3. Заверуха Б. В. Степові ділянки східної частини Волинського лісостепу / Б. В. Заверуха // Щоріч. Укр. ботан. т-ва. — 1960. — Вип. 2. — С. 39—40.
4. Заверуха Б. В. Нарис рослинності Кременецьких гір та використання рослинних ресурсів // Матеріали до вивчення природних ресурсів Поділля. — Тернопіль—Кременець, 1963. — С. 96—98.
5. Заверуха Б. В. До питання про флористичну належність Кременецьких гір // Матеріали наук. конф. по вивч. та викор. продукт. сил Поділля. — Львів: Вид-во Львівськ. держ. ун-ту, 1967. — Вип. 2. — С. 20—22.
6. Заверуха Б. В. До питання про флористичну належність території Волино-Подільської височини / Б. В. Заверуха // VI з'їзд Укр. ботан. т-ва. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 235.
7. Заверуха Б. В. Хорологический анализ флоры Вольно-Подольи // Тез. докл. VI съезда всесоюзн. ботан. о-ва. — Л.: Наука, 1978. — С. 301—302.
8. Заверуха Б. В. Явление дизъюнктивноарельности во флоре Вольно-Подольи // Тез. докл. VII съезда Укр. ботан. о-ва. — Киев: Наук. думка, 1982. — С. 17—18.
9. Заверуха Б. В. Перспективы развития сети природных парков на территории Вольно-Подольи / Б. В. Заверуха // Тез. докл. VII съезда Укр. ботан. о-ва. — Киев: Наук. думка, 1982. — С. 267—268.
10. Заверуха Б. В. Флоросоциология как новое направление в охране фитобиоты // Тез. докл. VII съезда всесоюзн. ботан. о-ва. — Л.: Наука, 1983. — С. 278—279.
11. Заверуха Б. В. Ценоформационный анализ флоры Вольно-Подольи // Тез. докл. VII съезда всесоюзн. ботан. о-ва. — Л.: Наука, 1983. — С. 44—45.
12. Заверуха Б. В. Категоризация дикорастущих видов лекарственных растений Украины по их отношению к результатам заготовки фитосырья / Б. В. Заверуха, О. Л. Ловелиус, А. С. Козьяков // Тез. докл. VII съезда всесоюзн. ботан. о-ва. — Л.: Наука, 1983. — С. 189.
13. Заверуха Б. В. О стандарте флоры / Б. В. Заверуха, Ю. Р. Шеляг-Сосонко // Тез. докл. VII съезда всесоюзн. ботан. о-ва. — Л.: Наука, 1983. — С. 45—46.

На завершення доцільно зазначити, що до тих пір, поки в ботанічній науці та у вищій школі України будуть такі вчені, яким був і назавжди залишиться в пам'яті друзів, колег і учнів доктор біологічних наук, професор Борис Володимирович Заверуха, ботанічна наука буде успішно розвиватися, а вища школа України готуватиме для освіти та науки висококваліфікованих фахівців з біології.

1. Барна М. М. Борис Володимирович Заверуха / М. М. Барна, В. О. Шиманська // Наук. запис. Терноп. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Біол. — 2001. — № 1 (12). — С. 104—107.
2. Барна М. М. Видатні вчені ботаніки: навч. посіб. / М. М. Барна, Л. С. Барна. — Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2013. — 192 с.: іл. Борис Володимирович Заверуха. — С. 46—47.
3. Барна М. М. Ботаніка. Терміни. Поняття. Персоналії: навч. посіб. [для студентів біол. спец. вищих навч. закладів України / Микола Миколайович Барна. 4-те вид. допов. і змін. — Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2015. — 360 с.: іл. Борис Володимирович Заверуха. — С. 298—299.
4. Заверуха Б. В. Нові види рослин з околиць м. Кременця / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1962. — Т. 19, № 5. — С. 49—63.
5. Заверуха Б. В. Флора Вольно-Подольи и ее генезис: монография / Б. В. Заверуха. — Киев: Наук. думка, 1985. — 191 с.
6. Нариси історії хіміко-біологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1940-2010) / [Барна М. М., Курант В. З, Барна Л. С. [та ін.]; за ред. М. М. Барни. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. — 308 с.: іл. Заверуха Борис Володимирович. — С. 74—75.
7. *Определитель* высших растений Украины / [Доброчаева Д. Н., Котов М. И., Заверуха Б. В. и др.]; отв. ред. Ю. Н. Прокудин. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.
8. Чопик В. І. Флора Українських Карпат / В. І. Чопик, М. М. Федорончук. — Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2015. — 712 с.: іл.

Н. Н. Барна, Л. С. Барна

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка

БОРИС ВЛАДИМИРОВИЧ ЗАВЕРУХА — ВЫДАЮЩИЙСЯ УКРАИНСКИЙ УЧЕНЫЙ – БОТАНИК, СИСТЕМАТИК РАСТЕНИЙ, ФЛОРИСТ, ФИЛОГЕНИСТ И ПОПУЛЯРИЗАТОР БОТАНИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ (к 90-летию со дня рождения)

Борис Владимирович Заверуха (1927—2000) — доктор биологических наук, профессор, один из выдающихся украинских ученых-ботаников, которые обогатили ботаническую науку Украины и Европы открытиями новых видов растений, разработкой новых теоретических положений филогении и эволюции флоры Украины.

Борис Владимирович Заверуха родился 5 марта 1927 года в г. Остроге Ровненской области. У 1955 г. окончил естественный факультет Кременецкого государственного педагогического института и был оставлен ассистентом кафедры ботаники для преподавательской работы. В 1959 г. Борис Владимирович участвовал в научной экспедиции Института ботаники АН УССР под руководством профессора М. В. Клокова, который предложил Борису Заверухе тему кандидатской диссертации по флоре и растительности Кременецких гор. Б. В. Заверуха активно начал изучать флору Кременеччины.

В 1963 г. Б. В. Заверуха оставляет педагогическую работу в Кременецком пединституте и переходит на должность лаборанта отдела флоры высших растений Института ботаники АН УССР. Там продолжает активное изучение флоры и критически пересматривает флору Кременецких гор. В 1965 г. успешно защищает диссертацию на тему: «Флора и растительность Кременецких гор» на соискание ученой степени кандидата биологических наук по специальности 094—ботаника.

Он описывает четыре новых вида растений: *Betula klokovii* Zaverucha, *Myosotis ludomilae* Zaverucha, *Symphytum besseri* Zaverucha, *Thymus muscosus* Zaverucha. Для темнокорого вида березы, которая имела незаконное в номенклатурном отношении название *Betula obscura* A. Kotula, Борис Владимирович предлагает новое название *Betula kotula* Zaverucha. Совместно с М. В. Клоковым описывают четыре новых вида подмаренника: *Galium attenuatum* Klok. et Zaverucha, *Galium congestum* Klok. et Zaverucha, *Galium macilentum* Klok. et Zaverucha, *Galium subnemorale* Klok. et Zaverucha.

Б. В. Заверуха прошел научный путь от лаборанта до заведующего отделом высших растений Института ботаники им. Н. Г. Холодного НАН Украины. 1985 защитил диссертацию на тему «Флора Волыно-Подоллии, её анализ и генезис» на соискание ученой степени доктора биологических наук по специальности 03.00.01—ботаника. Совместно с Д. Н. Доброчаевой, Л. М. Сипайловой и Л. С. Панновой создавал экспозиции Ботанического музея АН Украины. Принимал участие в научных экспедициях на Дальний Восток, Курильские острова, Полярный Урал, горы и степи Средней Азии, Кавказа, а также в тропические страны Старого мира на научном параходе «Академик Вернадский».

Научные интересы Бориса Владимировича Заверухи составляли: систематика и эволюция сосудистых растений, флористика, фитогеография, этноботаника, ботаническое ресурсоведение, охрана и рациональное природопользование, история ботанической науки.

Б. В. Заверуха был пристрастным популяризатором ботанической науки, идеи охраны природы. Со всех отраслей ботаники имел научные публикации в виде монографий, научно-популярных книг, статей, материалов и тезисов докладов на международных, всесоюзных и всеукраинских конференциях, съездах научных обществ.

В заключении целесообразно отметить, что до тех пор, пока в ботанической науке Украины будут такие ученые, каким был и навсегда останется в памяти друзей, коллег и учеников выдающийся систематик растений, филогенист флоры, профессор Борис Владимирович Заверуха, ботаническая наука будет успешно развиваться.

Ключевые слова: ботаника, систематика растений, флористика, филогения, новые виды растений, ботанические знания, экспедиции, высшие растения, ботанический музей

N. N. Barna, L. S. Barna

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

BORIS VLADIMIROVICH ZAVERUKHA, OUTSTANDING UKRAINIAN PLANT SCIENTIST AND TAXONOMIST, PHYLOGENETICS EXPERT, FLORIST, AND EXPONENT OF BOTANY (honoring his 90th birthday)

Boris Vladimirovich Zaverukha (1927-2000) - Doctor of Biological Sciences, Professor, one of the most prominent Ukrainian botanists, who enriched the botanical science of Ukraine and Europe with the discoveries of new plant species, the development of the theory of phylogeny and the evolution of the flora of Ukraine.

Boris Vladimirovich Zaveruha was born on March 5, 1927 in the town of Ostroh, Rivne region. In 1955 he graduated from the Natural Sciences Faculty of Kremenets State Pedagogical Institute and was offered a position of an assistant at the Department of Botany to start his teaching career. In 1959 Boris Vladimirovich participated in the scientific expedition of the Institute of Botany of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR under the leadership of Professor M.V. Klokov, who encouraged Boris Zaveruha to pursue his scientific work by doing the Candidate's dissertation on the subject of flora and vegetation of the Kremenets Mountains. B. V. Zaverukha undertook to study the flora of Kremenets region.

In 1963, B. V. Zaveruha resigned from pedagogical work in Kremenets Pedagogical Institute and transferred to the post of laboratory assistant at the Department of Flora of Higher Plants at the Institute of Botany of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. There he pursued his research study of the flora of the Kremenets Mountains by taking a new scientific approach. In 1965 he successfully defended a thesis on the subject: "Flora and vegetation of the Kremenets Mountains" for the academic degree of candidate of biological sciences (discipline 094-botany).

He describes four new plant species: *Betula klokovii* Zaverucha, *Myosotis ludomilae* Zaverucha, *Symphytum besseri* Zaverucha, *Thymus muscosus* Zaverucha. For a birch species with dark brown bark which had an illegal name of *Betula obscura* A. Kotula, Boris Vladimirovich offers a new name *Betula kotula* Zaverucha. Together with M.V. Klokov he describes four new species of a bedstraw: *Galium attenuatum* Klok. et Zaverucha, *Galium congestum* Klok. et Zaverucha, *Galium macilentum* Klok. et Zaverucha, *Galium subnemorale* Klok. et Zaverucha.

B. V. Zaverukha rose through the ranks from a laboratory assistant to the head of the department of higher plants of N. Kholodny Institute of Botany of National Academy of Sciences of Ukraine. In 1985 he defended his thesis entitled "Flora of Volyn-Podolia, its analysis and genesis" for the degree of Doctor of Biological Sciences (discipline 03.00.01-botany). Together with D. N. Dobrochaeva, L. M. Sipailova and L. S. Pannova he created expositions of the Botanical Museum of the Academy of Sciences of Ukraine. He took part in scientific expeditions to the Far East, the Kurile Islands, the Polar Urals, mountains and steppes of Central Asia, the Caucasus, and also to the tropical countries of the Old World on the research steamer "Academician Vernadsky".

The groundbreaking work of Boris Vladimirovich Zaverukha gives insight into a number of subjects: phylogeny of vascular plants, floristics, phytogeography, ethnobotany, botanical resource research, conservation and natural resources management, history of botanical science.

B. V. Zaveruha was an outstanding exponent of botanical science promoting the idea of nature conservation. His scientific interests were extremely varied and his multidisciplinary studies were highlighted in numerous publications in the form of monographs, popular science books, articles, materials and abstracts of papers at international, all-union and all-Ukrainian conferences.

In conclusion, it should be noted that as long as there are scholars such as Professor Boris Vladimirovich Zaverukha, a prominent plant scientist and taxonomist, a committed teacher and dedicated colleague, the botanical science will never cease to thrive.

Key words: botany, plant taxonomy, floristics, phylogeny, new plant species, domain of botany, expeditions, higher plants